Η συμβολή του θεωρητικού της ορολογίας στο έργο του ελληνόφωνου νομικού

Παναγιώτης Γ. Κριμπάς
Επίκουρος Καθηγητής
Ορολογίας και Μετάφρασης (Δ.Π.Θ.)
Δικηγόρος (Δ.Σ.Α.)

Νομικά κείμενα:

- **Κείμενα που περιέχουν κανόνες δικαίου**
- **Κείμενα που συντάσσονται κατ' εφαρμογή κανόνων δικαίου**
- **Κείμενα που μπορούν να παραγάγουν έννομες συνέπειες**
- **Κείμενα νομικής θεωρίας**
- **Κείμενα εκλαΐκευσης νομικών εννοιών/ άρθρα εφημερίδων ή περιοδικών που πραγματεύονται νομικά ζητήματα [Politis και Canellopoulou-Botti 2000: 1-2]**

Νομική γλώσσα και Νομική ορολογία

- **Ο όρος «νομική γλώσσα» κατονομάζει έννοια υπερτασσόμενη της έννοιας που κατονομάζει ο όρος «νομική ορολογία», αφού η πρώτη έννοια περιλαμβάνει, πέραν των όρων, και στοιχεία κάθε γλωσσικού επιπέδου τα οποία απαντούν κατά κόρον στα νομικά κείμενα χωρίς να αποτελούν (νομικούς) όρους.**

Ορολογία

- **Το δομημένο σύνολο των όρων που αντιπροσωπεύουν ένα σύστημα εννοιών, ιδιαίτερα σε ένα ειδικό πεδίο γνώσης [Κατσογιάννου και Ευθυμίου 2004: 29˙ Βαλεοντής 1988: 27], λ.χ. νομική ορολογία, οικονομική ορολογία κ.λπ.**
- **Η επιστήμη των όρων, δηλαδή το διεπιστημονικού χαρακτήρα [Κατσογιάννου και Ευθυμίου 2004: αυτόθι] γνωστικό υποπεδίο της Εφαρμοσμένης Γλωσσολογίας [Cabré, M.T. και Adelstein, A. 2001: 393 και ολόκληρο˙ Wüster 1996 (1974): 156] που μελετά: α) τις έννοιες είτε ενός ειδικού πεδίου γνώσης ή του συνόλου των πεδίων γνώσης˙ β) το σχηματισμό, την ονοματοδοσία, την οργάνωση των εν λόγω εννοιών˙ γ) τον εμπλουτισμό και την ανάπτυξη των ειδικών γλωσσών των διαφόρων θεματικών πεδίων ώστε να περιγράφουν και να μεταφέρουν σωστά τις αντίστοιχες γνώσεις [Κατσογιάννου και Ευθυμίου 2004: 29˙ Βαλεοντής 2006: 5˙ Βαλεοντής 1988: 28].**
- **Η παραγωγή έργων λεξικογραφικού χαρακτήρα που παρουσιάζουν σύνολα όρων σύμφωνα με τον υπό 1 παρατιθέμενο ορισμό, καθώς και τα ίδια τα έργα που παράγονται (λεξικά, θησαυροί και γλωσσάρια, σε έντυπη ή σε ηλεκτρονική μορφή) [Κατσογιάννου και Ευθυμίου 2004: 29].**

Η σχέση της νομικής γλώσσας με την τεχνική γλώσσα

- **Η νομική γλώσσα είναι γλώσσα για ειδικούς σκοπούς (Language for Special Purposes, LSP) [Mattila 2006: 3-4, 11-12· Šarčević 1999: 231· Κουτσιβίτης 1994: 221]**
- **Η νομική γλώσσα -ή, καλύτερα, οι νομικές γλώσσες (languages of the law) [Husa 2012: 161· Šarčević 1999: 9]- δεν είναι απλώς γλώσσα για ειδικούς σκοπούς, αλλά κάτι περισσότερο [Husa 2012: 168· Garzone 2000: 395]**
- **Η νομική γλώσσα μπορεί να έχει λιγότερες ή περισσότερες ομοιότητες με την ειδική/ τεχνική γλώσσα π.χ. των θετικών επιστημών ή με το ευρύτερο γλωσσικό σύστημα του οποίου αποτελεί αναπόσπαστο μέρος [Μάνεσης 1999: 18-19] και από το οποίο εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό [Husa 2012: 165· Pozzo 2012: 188].**

Χαρακτηριστικά της νομικής γλώσσας

- **Η νομική γλώσσα αποσκοπεί στην παραγωγή έννομων συνεπειών [Herbots 1987: 814].**
- **Στις περισσότερες γλώσσες, η νομική γλώσσα διακρίνεται για το πομπώδες και συχνά αποπροσωποποιημένο ύφος της [Κουτσιβίτης 1994: 224· Joseph 1995: 19-21] και περιέχει πολλά αρχαϊκά στοιχεία, κυρίως στο λεξικό (τ.έ. ορολογία) και το συντακτικό επίπεδο, σπανιότερα δε στο μορφολογικό και, ακόμη σπανιότερα, στο φωνολογικό και στο γραφηματικό.**

Χαρακτηριστικά της νομικής ορολογίας

- **Οροποίηση και γλωσσικών στοιχείων με αρχικά μη νομική σημασία [Strandvik 2012: 26· Šarčević 1999: 231· Κουτσιβίτης 1994: 221-222].**
- **Κυρίαρχες στρατηγικές οροποίησης: σημασιολογική επέκταση και δημιουργία σύμπλοκων πολυλεκτικών όρων.**
- **Στενή σύνδεση με το εκάστοτε εθνικό σύστημα δικαίου και άρα απουσία σημασιολογικής καθολικότητας [Strandvik 2012: 26· Guggeis και Robinson 2012: 71· Krimpas και Ananiadis-Bassias 2009: 6· Κουτσιβίτης 1994: 213-214] (έτσι εξηγείται η ανάγκη ενδογλωσσικής μετάφρασης όταν το κείμενο-πηγή, παρότι συντεταγμένο στην ίδια γλώσσα με το κείμενο-στόχος, προέρχεται από άλλη έννομη τάξη [Šarčević 1999: 232]).**
- **Εντός νομικού κειμένου που ανήκει σε μία από τις τρεις πρώτες από τις προαναφερθείσες κατηγορίες νομικών κειμένων, κάθε όρος (τεχνικός, επιστημονικός κ.λπ.) αποκτά νομική σημασία [Strandvik 2012: 38].**
- **Περιέχει έννοιες από όλους τους τομείς του ανθρώπινου βίου [Κουτσιβίτης 1994: 213].**

Ιδιαιτερότητες νεοελληνικής νομικής γλώσσας

- **Λόγω της άλλοτε επικράτησης της καθαρεύουσας, στη σύγχρονη νεοελληνική νομική γλώσσα επιβιώνουν λόγια στοιχεία που δεν περιορίζονται απλώς στο λεξικό επίπεδο (ορολογία και λοιπά λεξικά στοιχεία), αλλά εκτείνονται και στο μορφολογικό, το συντακτικό και το φωνολογικό επίπεδο, με το λόγιο τύπο συχνά να συνυπάρχει με το δημώδη [Σταυράκης 2010: 20, 37-57· Μάνεσης 1999: 18-20, 37-65]· ειδικά η μορφολογική διαφοροποίηση μεταξύ νομικού και εξωνομικού λόγου βρίσκει -στην Ευρώπη τουλάχιστον- το αντίστοιχό της μόνο στην Ολλανδική.**
- **Εν μέρει ως συνέπεια της προαναφερθείσας ιδιαιτερότητας, αλλά και λόγω των ποικίλων νομικών παραδόσεων από τις οποίες άντλησε υλικό η νομική επιστήμη στην Ελλάδα, η νεοελληνική νομική γλώσσα και ορολογία εμφανίζεται λιγότερο ομοιόμορφη σε σχέση με εκείνη άλλων ευρωπαϊκών γλωσσών.**

Η στάση του θεωρητικού της ορολογίας: περιγραφική ή ρυθμιστική;

Περιγραφική, όταν:

- **Οι ειδικοί του εκάστοτε θεματικού πεδίου έχουν επινοήσει ή επιλέξει ένα γλωσσικά ορθό όρο για την κατονομασία μιας νέας ή παλαιότερης έννοιας.**
- **Οι ειδικοί του εκάστοτε θεματικού πεδίου χρησιμοποιούν μεν περισσότερους γλωσσικά ορθούς όρους (πολυωνυμία/ συνωνυμία) ή περισσότερους ορθούς τύπους του ίδιου όρου (πολυτυπία) για την κατονομασία μιας νέας ή παλαιότερης έννοιας, αλλά εμφανίζουν σαφή τάση προτίμησης ενός από αυτούς.**
- **Οι ειδικοί του εκάστοτε θεματικού πεδίου χρησιμοποιούν ένα γλωσσικά ορθό όρο για την κατονομασία περισσότερων νέων ή παλαιότερων εννοιών, χωρίς ωστόσο η εν λόγω πολυσημία να οδηγεί και σε ασάφεια, λόγω άλλων κειμενικών χαρακτηριστικών που την αποτρέπουν.**

Ρυθμιστική, όταν:

- Οι ειδικοί του εκάστοτε θεματικού πεδίου παραβαίνουν γλωσσικούς κανόνες κατά τη χρήση ενός ή περισσότερων όρων για την κατονομασία μιας νέας ή παλαιότερης έννοιας.
- Οι ειδικοί του εκάστοτε θεματικού πεδίου χρησιμοποιούν περισσότερους γλωσσικά ορθούς όρους (πολυωνυμία/ συνωνυμία) ή περισσότερους ορθούς τύπους του ίδιου όρου (πολυτυπία) για την κατονομασία μιας νέας ή παλαιότερης έννοιας, αλλά δεν εμφανίζουν σαφή τάση προτίμησης ενός από αυτούς, πράγμα που αντιβαίνει στη σαφήνεια που πρέπει να διέπει τα τεχνικά κείμενα.
- Οι ειδικοί του εκάστοτε θεματικού πεδίου χρησιμοποιούν ένα γλωσσικά ορθό όρο για την κατονομασία περισσότερων νέων ή παλαιότερων εννοιών με αποτέλεσμα να προκύπτει ασάφεια λόγω πολυσημίας.
- Συντρέχουν κανονιστικές απαιτήσεις ορολογικής εναρμόνισης και τυποποίησης.
- Η παρέμβασή τους κρίνεται αναγκαία λόγω άλλων, ειδικών και αιτιολογημένων, συνθηκών.

Χρησιμότητα της θεωρίας της ορολογίας για την ορθή χρήση της νεοελληνικής νομικής γλώσσας και ορολογίας

Οι ορολόγοι…

- **Ερευνούν, ελέγχουν και καθιερώνουν πολύγλωσσες ορολογικές αντιστοιχίες βάσει συγκριτικής μελέτης των πρωτότυπων κειμένων που έχουν συνταχθεί σε περισσότερες γλώσσες και πραγματεύονται το ίδιο αντικείμενο.**
- **Καταλογογραφούν αντιστοιχίες όρων βάσει μεταφρασμένων κανονιστικών κειμένων που έχουν ήδη δημοσιευθεί.**
- **Δημιουργούν νέους όρους (νεολογισμούς) σε περιπτώσεις στις οποίες η έρευνα στους υπάρχοντες γλωσσικούς πόρους αποδεικνύεται άκαρπη [Koutsivitis 1988: 391-392· Dubuc 1985: 19].**

Αρχές σχηματισμού όρων

- ***διαφάνεια***
- ***συνέπεια***
- ***γλωσσική καταλληλότητα***
- ***γλωσσική οικονομία***
- ***παραγωγικότητα και συνθετικότητα***
- ***γλωσσική ορθότητα***
- ***γλωσσική εντοπιότητα*** **[Κουτσουμπάρη, Σδούκου και Βαλεοντής 2011: 54-57]**

Γλωσσική καταλληλότητα

- Σύγκριση των όρων **δικάστρια (η)** και **δικαστής (η)** ως προς τη *γλωσσική καταλληλότητά* τους: Ο όρος **δικαστής** για το θηλυκό γένος συγχέεται εύκολα με τον ομώνυμο όρο που χρησιμοποιείται για το αρσενικό γένος, όταν δεν προσδιορίζεται από ονοματικούς τύπους με σαφή κατάληξη θηλυκού γένους. Γι' αυτό ο κατάλληλος γλωσσικά όρος (θα πρέπει να) είναι **δικάστρια**, ο οποίος άλλωστε ακολουθεί οικείο και καθιερωμένο σημασιολογικό σχήμα εντός της ελληνόφωνης γλωσσικής κοινότητας στην οποία απευθύνονται.
- Σύγκριση των όρων **κατ' αντιμωλία(ν)** και **αντιμωλία (δοτ.)** ως προς τη *γλωσσική καταλληλότητά* τους: Ο όρος **αντιμωλία** σε πτώση δοτική εμφανίζει δύο ζητήματα γλωσσικής καταλληλότητας: α) συγχέεται εύκολα, τόσο στον προφορικό όσο και στο γραπτό λόγο, με την ομώνυμη ονομαστική και αιτιατική ενικού του εν λόγω όρου, όταν η σημασία του δεν διευκρινίζεται επαρκώς από το συγκείμενο, και β) είναι σε πτώση δοτική, η οποία τυπολογικά έχει εξαφανιστεί στη Νεοελληνική, πέραν αρκετών παγιωμένων εκφράσεων με επιρρηματική πλέον σημασία, ιδίως στη νομική γλώσσα και ορολογία, πράγμα που, αν και δεν τον καθιστά ακατάλληλο, τον θέτει σε ιεραρχικά κατώτερη θέση από τον όρο **κατ' αντιμωλία(ν)**, ο οποίος θα πρέπει να θεωρηθεί ως ο κατάλληλος γλωσσικά όρος για τους δύο προαναφερθέντες λόγους.

Πρόταση-Συμπέρασμα:

- **Θα ήταν ευκταία η συγκρότηση, είτε στο πλαίσιο της Ελληνικής Εταιρείας Ορολογίας, είτε σε αυτοτελή βάση (π.χ. υπό μορφή ανώνυμης εταιρείας, όπως είναι από το 2000 το σουηδικό Terminologicentrum TNC, το οποίο περιλαμβάνει ρητά τη <νομική επιστήμη> στα επιμέρους θεματικά πεδία για την ορολογία των οποίων μεριμνά [Bucher 2007: 43]), μιας επιτροπής για την επεξεργασία και τυποποίηση της νεοελληνικής νομικής γλώσσας και ορολογίας, η οποία θα μεριμνά για την ορθή, συνεπή και εναρμονισμένη χρήση της νεοελληνικής νομικής ορολογίας, αλλά και της νομικής γλώσσας γενικότερα, εκ μέρους των νομικών και των λοιπών χρηστών της.**

- Ευχαριστώ
- Thank you
- Bedankt
- Danke
- Tack
- Tak
- Takk
- Þökk fyrir
- Merci
- Grazie
- Gràcies
- Gracias
- Grazas
- Obrigado
- Mulțumesc
- Diolch
- Go raibh maith agat
- Ačiū
- Paldies
- Dziękuję
- Díky
- Ďakujem
- Hvala
- Спасибо
- Благодаря
- Faleminderit
- Kiitos
- Aitäh
- Köszönöm
- Nirringrazzjak
- Eskerrik asko
- תודה